

Barnaby Martin

AI WEIWEI

Een dissident in hedendaags China

Vertaald door
Pieter de Smit

Ambo|Amsterdam

ISBN 978 90 263 2582 3

© 2013 Barnaby Martin

© 2013 Nederlandse vertaling Ambo/Anthos uitgevers,
Amsterdam en Pieter de Smit

Oorspronkelijke titel *Hanging Man. The Arrest of Ai Weiwei*

Oorspronkelijke uitgever Faber and Faber

Omslagontwerp Roald Triebels, Amsterdam

Omslagillustratie © Peter Macdiarmid / Getty Images

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers n.v., Antwerpen

Onder de vluchtelingen in het dorp bevond zich een arbeider uit Berlijn met haar twee dochttertjes [...] Ze vertelde ons bijna meteen dat haar man vanwege zijn communist-zijn lang in de gevangenis had gezeten en dat hij, als hij nog in leven was, nu god mag weten waar in een strafbataljon zat. En zelf was ze, zo meldde ze trots, ook een jaar opgeborgen, en ze zou daar nu nog steeds zitten ware het niet dat de gevangenen overbevolkt waren en ze haar als arbeidskracht nodig hadden.

‘Maar waarom zat je in de gevangenis?’ vroeg ik. ‘Nou, vanwege bepaalde uitdrukkingen {*wejen Ausdrücken*}...’ [Ze had de Führer beledigd, en tegelijk de symbolen en instellingen van het Derde Rijk.] Voor mij was dat de openbaring. Dat was waarom ik aan de slag ging [...] minder uit verwaandheid, hoop ik, dan vanwege bepaalde uitdrukkingen.

Victor Klemperer

LTI: Lingua Tertii Imperii [De taal van het Derde Rijk]

I

Het was juli 2011 en Ai Weiwei had huisarrest in Beijing. Hij was net vrijgelaten uit hechtenis en mocht niet praten met journalisten of mededissidenten; hij moest al zijn voorgenomen bewegingen bij zijn oppassers melden en als hij zijn huis uit ging, kreeg hij meteen stillen achter zich aan. Het was niet echt de 'vrijheid' waar hij op had gehoopt, maar later hoorde ik dat het oneindig veel beter was dan wat hij in zijn hechtenis had meegemaakt.

Net als duizenden andere mensen van over de hele wereld had ik de beelden gezien van de beroemdste kunstenaar van China, hoe hij plompverloren door de politie thuis werd afgeleverd, met moeite zijn riemloze broek ophoudend. Hij had er verslagen uitgezien en hij leek in shock, en toen hij door de stalen deur de binnenplaats van zijn huis op slofte, had hij alleen tegen de camera's kunnen mompelen dat hij niet met de pers mocht praten en dat hij hoopte dat iedereen dat zou begrijpen. Ondanks alle pogingen van de Chinese Communistische Partij om het land als een modern, eerlijk lid van de internationale gemeenschap te presenteren, kon dit land nog steeds geen dissidentie toestaan en waren de pogingen het aanzien in het buitenland te verbeteren niet meer dan 'een nepglimlach', aldus Weiwei, toen hij het had over de Olympische Spelen in Beijing. Als je de onzichtbare lijn overschreed van wat wel en niet kon worden gezegd, werd je nog steeds

gearresteerd, ongeacht hoe beroemd of belangrijk je was. Voor veel mensen in China en daarbuiten, die Ai Weiwei zagen als een van de weinige mensen die openlijk kritiek durfden te leveren op de Chinese overheid, was het een buitengewoon ontmoedigend en beangstigend moment.

Een paar jaar daarvoor wist het gewone publiek in het Westen nog nauwelijks iets van deze vreemde, op een beer lijkende man met een baard als van een wijze, die vaak gniffelde en raadselachtige kunstwerken maakte. Als geheel was hij haast *sui generis*. Zelfs voor mensen in de kunstwereld was hij een vreemde verschijning. Op het eerste gezicht kon je hem gemakkelijk aanzien voor een hedendaagse Chinese dadaïst, maar als hij een dadaïst was, dan was hij er wel een die opereerde in een land dat een soort kruising leek van Aldous Huxleys *Brave New World* en George Orwells *Nineteen Eighty-Four*. Hij leek ook een politiek activist en blogger te zijn, maar wel in een maatschappij waarin politiek activisme en blogging meestal een noodlottige carrière-stap zijn.

Zijn installatie *Sunflower Seeds* in de Turbinehal van het Tate Modern in Londen in 2010 maakte hem wereldberoemd en bracht meer mensen ertoe zijn werk nader te bekijken. Ze zagen een op-eenvolging van vreemde voorwerpen en bizarre installaties. Hij leek zich te specialiseren in het speels prutsen met het gewone achtergrondmeubilair van het leven: stoelen en krukjes die op elkaar botsen (*Grapes*); stoelen van marmer; marmeren deuren; een 'eenmansschoen' (*One Man Shoe*); een marmeren tv-camera; honderden op de grond gerangschikte kolenmanden; aan elkaar bevestigde fietsen die een cirkel vormen; honderden neolithische potten, in verf ondergedompeld. Verder waren er de grootschaliger projecten, bijvoorbeeld *Fairytale*, dat hij in 2007 voor Documenta 12 maakte: 1001 Chinezen liepen een week lang door de straten van Kassel in Duitsland. Of *Remembering*, het beklemmende fresco dat hij maakte voor de gevel van het Haus der Kunst in München als onderdeel van zijn *So Sorry*-retrospectief in 2009. Het was

gemaakt van negenduizend kinderrugzakjes die de tragische woorden vormden: 'Ze heeft zeven jaar gelukkig op deze aarde geleefd'. Dat was een citaat van een moeder die tijdens de aardbeving in 2008 in Sichuan een kind had verloren. Duizenden kinderen waren omgekomen toen hun in elkaar geflanste schoolgebouwen waren ingestort.

Zijn kunst was serieus en toch was ze andere keren oneerbiedig; ze was vernuftig en toch gewoon. Normale dingen veranderden onder zijn hand zodat ze in een nieuw en mysterieus licht kwamen te staan. Hij leek er in de loop van drie decennia in geslaagd te zijn een half herkenbaar schimmenrijk op te bouwen dat mensen dwong de werkelijkheid opnieuw te beschouwen en haar met een frisse blik te bekijken.

Maar het was niet het geknutsel van Ai Weiwei met alledaagse dingen dat hem voor het eerst in conflict bracht met de Chinese overheid. Zijn problemen begonnen pas echt toen zijn kunst samenvloeiende met zijn luidruchtig ijveren voor transparantie en bestuurlijke verantwoordelijkheid en voor vrijheid van expressie. Het kan niet genoeg benadrukt worden hoe omvangrijk de niet-artistieke activiteiten van Ai Weiwei waren voor zijn arrestatie. Soms had hij meer dan vijftienhonderd mensen op zijn loonlijst; zijn kunst was slechts een van de vele uitingen van zijn energie en persoonlijkheid. Kunst, architectuur, bloggen, het schrijven van boeken en actievoeren waren allemaal natuurlijke bijproducten. Hij was allereerst een onstuitbare demiurg met een uiterst radicale agenda. Tot de arrestatie van Weiwei werden zijn echte drijfveren en zijn kracht vaak niet onderkend, misschien omdat hij vanwege zijn gevatheid en intelligentie in het verleden gezien werd als een wat plagerig personage, een soort clown à la Duchamp. Maar onder de oppervlakte sluimerde iets veel duisterders. Weiwei had zichzelf een missie opgelegd: het is zijn uitgesproken ambitie om China te veranderen, en net als een van de furiën in de Romeinse mythologie is hij zowel het kind als de wreker van de huidige orde.

Een paar dagen na zijn vrijlating belde ik met verschillende contactpersonen in Beijing. Niemand die ik kende had hem gesproken. Hij weigerde alle interviews omdat hij bang was dat hij, als hij wel met iemand sprak, opnieuw zou worden gearresteerd vanwege het schenden van de voorwaarden van zijn borgtocht, en boven alles wilde hij niet weer in hechtenis genomen worden. Ik kon nog maar één ding doen: ik belde hem op zijn oude mobiele nummer. Ik ging ervan uit dat de politie zijn mobieltje in beslag had genomen of het had uitgeschakeld, maar tot mijn verrassing nam Weiwei op. Mijn eerste gedachte was dat hij veel ouder klonk dan toen ik hem voor het laatst sprak, ongeveer een maand voor zijn arrestatie – veel ouder en veel trager. En mijn tweede gedachte was: ‘Ze hebben hem gebroken.’ Maar toen ik hem vroeg hoe het daarbinnen was geweest, kreeg hij opeens de openheid en montheid terug die voor hem zo kenmerkend was: ‘Kom maar langs, dan kunnen we het overal over hebben.’ Ik stemde toe, maar omdat zijn telefoon en e-mail werden afgetapt, zei ik niet wanneer ik precies zou komen.

Binnen de dissidentengemeenschap in Beijing en binnen de bredere groep mensen die kritiek durfde te uiten op de Chinese overheid sloeg in de eerste zes maanden van 2011 de stemming om, van opwinding in verstikkende angst en paranoia. De Arabische Lente was in volle gang en overal in het Midden-Oosten leverden autoritaire regimes wanhopige achterhoedegevechten. Met de omverwerping van de regering in Egypte en in Jemen in februari 2011 leken de revolutionairen de wind in de zeilen te hebben en bij de leiding van de Chinese Communistische Partij zullen deze gebeurtenissen bange herinneringen hebben opgeroepen aan de stemming in april 1989, toen Solidariteit van Lech Wałęsa een stap dichterbij de macht kwam door de gebeurtenissen in Polen en ze de domino-achtige ineenstorting van het Oostblok verhaastten.

In 1989 hadden de Chinese studenten op het Tiananmenplein op hun spandoeken hun solidariteit betuigd met hun broeders en zusters in de Sovjet-Unie; Wu'er Kaixi, misschien de meest charismatische studentenleider in 1989, ging zelfs zover dat hij pochte dat hij 'beter was dan Lech Wałęsa'.

In februari 2011 besloot de Chinese overheid op te treden: tientallen mensenrechtenactivisten en dissidenten werden door de politie opgepakt. Ze werden geslagen, gemarteld en voortdurend ondervraagd, en moesten een op video vastgelegde bekentenis afleggen. Sommigen van deze mensen werden een paar dagen vastgehouden, anderen werden naar heropvoedingskampen gestuurd en weer anderen verdwenen gewoon. Terwijl ik dit schrijf weet hun familie nog steeds niet waar ze zijn. Ze kregen vaak een kap over hun hoofd als ze werden gearresteerd; ze werden vaak constant in de gaten gehouden. Familieleden van arrestanten die met de krant *The Guardian* durfden te praten, zeiden dat de arrestanten bij terugkeer thuis last hadden van slapeloosheid, geheugenverlies en een trauma.

Voor de Chinese overheid was de arrestatiegolf een preventieve aanval. De confrontatie op het Tiananmenplein die op 4 juni 1989 eindigde in een bloedbad, heeft sindsdien steeds het doen en laten van de autoriteiten beïnvloed. De demonstraties op het plein waren vreedzaam begonnen als een spontaan rouwbetoon voor de geliefde hervormer in spe, Hu Yaobang, die op 11 april van dat jaar was overleden. Maar al heel gauw escaleerde de zaak. Eerst riepen de studenten om voortzetting van de hervormingen en vervolgens, aangemoedigd door de passiviteit van de autoriteiten en de steun van de inwoners en arbeiders van Beijing, begonnen ze de leden van het Politbureau persoonlijk te hekelen. Studentenleiders als Wu'er Kaixi, Wang Den en Chai Lin konden het Tiananmenplein gebruiken als podium om zich vandaar tot China en de wereld te richten. Zhao Ziyang, de algemeen secretaris van de Partij, had op terughoudendheid aangedrongen: de

studenten zouden slechts uitdrukking geven aan hun patriottisme; Li Peng, de leider van de conservatieve fractie, had voor geweld gepleit. De uiteindelijke beslissing lag bij de hoogste leider, Deng Xiaoping, een man die een actieve rol had gespeeld bij bijna alle grote gebeurtenissen in de roerige postimperiale geschiedenis van China.

Deng werd in 1904 geboren. Hij had talloze vrienden en collega's een verschrikkelijke dood zien sterven in de conflicten met de nationalisten en de Japanners. Hij had in 1934-1935 met Mao Zedong meegedaan aan de Lange Mars, dé gebeurtenis in het verhaal van de Chinese Communistische Partij, een militaire terugtocht van een jaar die door slechts circa achtduizend van de aanvankelijke tachtigduizend man was overleefd. Hij had van dichtbij en op een hoog niveau het militaire bedrijf gekend; hij was politiek secretaris van het Tweede Veldleger tijdens de grootste conventionele militaire slag in de geschiedenis van de mensheid, de Huaihaiveldtocht in 1948-1949, het Chinese Stalingrad: een slag van een zo reusachtige omvang dat hij aan meer dan vijf-honderdduizend nationalistische soldaten het leven kostte. Deng was getuige geweest van de ramp van de Grote Sprong Voorwaarts en de daaropvolgende rampzalige hongersnood, waarbij minstens dertig miljoen mensen omkwamen en misschien wel vijfenveertig miljoen. Hij was door Mao drie keer uit de leiding weggezuiverd maar was steeds weer tot de top van de Chinese politiek teruggeroepen. Zijn hele leven had zich afgespeeld tegen de achtergrond van geweld en oorlog, met als hoogtepunt de kannibalistische waanzin van de Culturele Revolutie, toen zijn eigen zoon uit het raam van zijn studentenhuus was gegoooid, waardoor hij voor de rest van zijn leven in een rolstoel belandde. Aan de volslagen anarchie van de eerste jaren van de Culturele Revolutie was pas een eind gekomen toen het Volksbevrijdingsleger werd ingezet, maar de zaak smeulde nog behoorlijk door tot de dood van Mao en Zhou Enlai, de arrestatie van de Ben-

de van Vier en het proces daartegen door Hua Guofeng, Mao's uitverkoren opvolger, en het opklimmen van Deng zelf tot de positie van hoogste leider. Deng had dus alles meegemaakt: de gruwelen, de pijn en het zwaarbevochten succes. Op 4 juni 1989 wilde hij niet dat een stelletje studenten het land zouden terugduwen in de chaos van weleer. Dengs besluit het leger in te zetten en zijn rechtvaardiging van dat besluit vormen tegenwoordig nog steeds het principe achter de voorwaarden van het contract tussen de Partij en het volk. Deng zei daar destijds dit over:

Natuurlijk willen we tot socialistische democratie komen, maar we kunnen het echt niet halsoverkop doen en nog minder willen we dat westerse gedoe. Als onze één miljard mensen opeens in een meerpartijenstelsel belanden, krijgen we de chaos van de algehele burgeroorlog die we tijdens de Culturele Revolutie hebben meegeemaakt. Democratie is ons doel maar dat bereik je nooit zonder nationale stabiliteit.

Maar waarom was Ai Weiwei gearresteerd? Voor de buitenstaander, vooral voor iemand die in het Westen woont en hem alleen als conceptueel kunstenaar kent, was zijn hechtenis schokkend, iets wat aan het bizarre grensde. De plotselinge arrestatiegolf onder mensenrechtenactivisten en advocaten was treurig maar voorspelbaar. Zulke mensen zijn altijd het doelwit van onderdrukkende regimes. Maar een conceptueel kunstenaar die pas nog honderd miljoen met de hand beschilderde zonnebloempitten op de vloer van het Tate Modern had gelegd, waarom werd die aangepakt? Had de Chinese Communistische Partij misschien een uitermate heldere kijk op de oorsprong van dissidentie? Begrepen ze de uiterst subversieve aard van zijn dada-achtige kunst en beseften ze dat door de hele geschiedenis heen een esthetische

revolutie een voorbode van een sociale revolutie is geweest; dat veranderingen in de manier waarop kunstenaars de werkelijkheid weergeven onvermijdelijk leiden tot veranderingen in de manier waarop gewone mensen denken en handelen? Maar misschien was het eenvoudiger dan dat. Ai Weiwei was een onvermoeibaar criticus van de overheid, en hij had een enorm aantal volgers op Twitter en de Chinese sociale media. Dat was geen combinatie die de Chinese overheid goedkeurde. Maar wat de uiteindelijke redenen van zijn arrestatie ook waren, ik dacht dat de ervaringen van Ai Weiwei met de Chinese geheime politie een uniek licht konden werpen op de psychologische toestand van de Chinese Communistische Partij zelf.

Maar vlak na zijn vrijlating was Ai Weiwei geïsoleerd. Behalve dat hij zichzelf aanvankelijk een spreekverbod had opgelegd, benaderden sommige buitenlandse journalisten in Beijing hem niet, om de eenvoudige reden dat ze, als ze het wel deden, de kans liepen dat hun persvisum werd ingetrokken of het aan het eind van het jaar niet werd verlengd. Anderen benaderden hem wel, maar aanvankelijk weigerde hij interviews: hij was wellicht bang opnieuw te worden gearresteerd omdat hij zich niet hield aan de voorwaarden van zijn borgtocht. De eerste uitgebreide verslagen van zijn ervaringen begonnen pas in september in de buitenlandse pers te komen. En Chinese journalisten gingen zich zeker niet met de zaak bemoeien. Buitenlandse kunsthandelaren waren ook wat angstig om zich te associëren met iemand die nog in die mate een paria was. Als het je beroep is en als je een groot deel van je leven erin gestoken hebt om een deskundige te worden van een bepaald aspect van China of de Chinese cultuur, was het het zeker niet waard om dit allemaal op het spel te zetten. Dat wil niet zeggen dat veel mensen in de kunstwereld niet hun best deden om Ai Weiwei te steunen en de zaak van de artistieke vrijheid vooruit te helpen – het tegendeel was waar – maar ze moesten heel voorzichtig zijn en op een meer subtiele manier hun bijdrage leveren.

Als je in China woont, kan het rechtstreeks en luidkeels steunen van een gevangenzittende dissident gevaarlijk zijn. Je wordt maar al te gemakkelijk opgepakt.

Waarom besloot ik dan bij hem op bezoek te gaan? Ten eerste hoef ik voor mijn baan als schrijver niet per se China te bezoeken, en dus ben ik minder bang voor straf van de kant van de Chinese staat. Ten tweede vond ik gewoon dat ik moest gaan kijken hoe het met hem ging, omdat ik wist dat andere mensen op flinke afstand van Weiwei moesten blijven. Ik kon hem interviewen en zo nodig zijn zaak bepleiten door een krantenartikel te schrijven, terwijl andere mensen zich dat niet konden veroorloven. Ten derde wilde ik zijn verhaal horen omdat ik al enige tijd met het idee rondliep om over het moderne China een boek te schrijven dat een verslag van Ai Weiwei als achtergrond zou hebben. Zijn leven en dat van zijn vader, Ai Qing, een van de beroemdste twintigste-eeuwse dichters van China, zijn zo nauw verweven met het volk en de gebeurtenissen van de moderne Chinese geschiedenis dat elk biografisch verslag wel de voornaamste historische gebeurtenissen van het postimperiale tijdperk moet aanstippen. Verder is Ai Weiwei zo'n zeldzame vogel, een Chinees van wie veel mensen elders in de wereld hebben gehoord en die bij de meesten belangstelling en zelfs sympathie opwekt. Als je iemand vraagt om drie levende Chinezen te noemen, zal Ai Weiwei hoogstwaarschijnlijk op het lijstje staan. Als je over China schrijft, zijn er weinig levende Chinezen die zo'n naamsbekendheid hebben. De meeste niet-Chinezen hebben eigenlijk een zeer beperkte kennis van China, tenzij ze zo gelukkig zijn geweest om aan de universiteit Chinees te studeren of in China of een van zijn satellietstaten te hebben gewoond. Mijn oorspronkelijke idee was dus dat ik, door bij Ai Weiwei via de stalen deur binnen te stappen, heel wat meer over China zelf te weten zou komen.

Heel vroeg op een ochtend, begin juli 2011 liep ik door de douane op de luchthaven van Beijing. Ik had gehoord dat er vierentwintig uur per dag een politieauto voor het huis van Ai Weiwei stond en ik wist van vroeger dat er een camera rechtstreeks op zijn deurbel gericht was. Het plan dat ik in het vliegtuig had opgesteld was vrij eenvoudig. Ik hoopte bij hem binnen te kunnen komen om vervolgens, nu alles nog vers in zijn geheugen lag, uitgebreid met hem te praten over de tijd dat hij had zitten verkommeren binnen het Chinese strafstelsel. Het voornaamste probleem van dit plan was dat Weiwei me weliswaar aan de telefoon had verzekerd dat het goed met hem ging en dat hij me 'alles zou vertellen', maar ik geen flauw idee had of hij zich aan zijn belofte wilde houden of daartoe in staat was. Het was al duidelijk geworden dat een paar van de mensen die ongeveer tegelijk met hem waren opgepakt, gemarteld waren. Sommigen, onder wie iemand van de staf van Weiwei, waren zo beschadigd door wat ze hadden doorgemaakt, dat ze geestesziek werden. Ik had helemaal geen ervaring met het interviewen van mensen onder zulke omstandigheden en toen ik over het enorme vliegveld liep begon ik te piekeren over de duistere kant van de vreemde behandeling van Weiwei door de Chinese Communistische Partij.

Direct na de hechtenis van Weiwei had de hele wereld dringend willen weten waarom hij was gearresteerd. Hij veranderde in één klap in een martelaar. Dat was op zichzelf niet zo verrassend. Regimes die kunstenaars vervolgen maken altijd een bijzonder slechte indruk en het was heel gemakkelijk Weiwei te idealiseren: er was weinig voor nodig om hem in een romantisch daglicht te stellen, om hem te zien als de reïncarnatie van de klassieke avant-gardistische, opstandige kunstenaar die vroeger in het Westen gemeengoed was geweest.

Maar nu hij weer vrij was, was het zeker ook zinvol te vragen waarom hij was vrijgelaten. Als bleek dat hij ondanks zijn beproevingen gezond was van lichaam en geest, wat betekende dat dan?

Als hij niet was gemarteld, waarom dan niet? Werd hij door iemand in bescherming genomen? Had hij het op een akkoordje goegoid, of was hij gewoon een pion die door een hogere macht werd verschoven? Mensen als Ai Weiwei kunnen een soort pionnen op een bordspel worden: hun vrijheid of hun gebrek daaraan, hun status als vrij burger, is een bijproduct van de machtsspelletjes en koehandel die zich hoog boven hun hoofd afspelen. Ze worden een windvaantje voor de richting waarin het regime zich beweegt. De arrestatie van Weiwei, net als de arrestatie van Bo Xilai, de populistische, zichzelf-begunstigende burgemeester van Chongqing, in april 2012, zegt niets over de schuld of onschuld van beide mannen. Zij kan wel enig licht werpen op welke fractie in Beijing aan de winnende hand is. Weiwei was net eenentachtig dagen verhoord door het voetvolk van zijn politieke vijanden. Je kon redelijkerwijs aannemen dat het bevel tot zowel zijn arrestatie als zijn vrijlating rechtstreeks van hogerhand was gekomen, van het niveau van het Politbureau. Misschien was hij tijdens het verhoorproces iets te weten gekomen over zijn overmeestersaars. Wellicht had hij een inkijkje gekregen in de gemoedstoestand van de leiders van 's werelds dichtstbevolkte land.

Uit het zeer korte telefoongesprek met hem en uit het filmpje van hoe hij de eerste avond van zijn thuiskomst de journalisten ontweek, bleek heel duidelijk dat hij een ander mens was geworden en dat hetgeen ze met hem in de gevangenis hadden gedaan hem ernstig had getraumatiseerd. Ik was van plan om eerst naar alle lichamelijke en geestelijke bijzonderheden te vragen. We konden bijvoorbeeld teruggaan naar het moment op de luchthaven van Beijing op 10 april toen de zwarte zak over zijn hoofd werd getrokken, net toen hij op het vliegtuig naar Hongkong wilde stappen. Ik hoopte dat we, als het gesprek eenmaal op gang kwam, interessantere maar wellicht ook pittigere onderwerpen konden aanroeren. Ik wilde iets weten over zijn vader, Ai Qing, die op een gegeven moment een persoonlijke vriend van voorzitter Mao was

geweest. Wat cynischer ingestelde vrienden van mij in Hongkong hielden me steeds voor dat Ai Weiwei hierdoor deel uitmaakte van de 'rode aristocratie', of hij dat nu leuk vond of niet. In de bovenlaag van de Chinese overheid en de Chinese maatschappij zitten nu de telgen van deze aristocratie, de zogeheten prinsjes. Dat zijn de zoons, en soms de dochters, van de eerste generatie hoge generaals en politici van de Volksrepubliek China. In de loop der tijd raakt het leven van deze prinsjes steeds meer verwijderd van dat van gewone Chinezen. Velen van hen zijn er louter op uit hun geërfde politieke kapitaal om te zetten in tastbaarder financieel kapitaal en hebben niets op met de verheven ideologische doeleinden van hun vaders en grootvaders. In zekere zin was Ai Weiwei een soort cultureel prinsje. Misschien had zijn bijzondere behandeling door de autoriteiten hier iets mee te maken.

Ai Weiwei vertelde me eens uitgebreid over zijn jonge jaren, dat hij in 1957 was geboren midden in de hutongs – de overblijfselen van de straatjes en steegjes die nu nog de Verboden Stad in Beijing omgeven. In zijn eerste levensjaar woonde de familie van Weiwei in een huis met binnenplaats aan de oude oostkant van de hutongs, tot zijn vader bij Mao uit de gunst raakte en de familie naar de Gobiwoestijn werd verbannen.

Ai Qing, door wie Weiwei, zoals hij grif toegeeft, het meest is beïnvloed, werd in 1910 geboren in een dorp in de provincie Zhejiang, net een jaar voor het begin van de Xinhairevolutie, de opstand tegen de Qingdynastie die uitliep op de ondergang van de laatste keizer en het einde van het dynastieke China. De Qingdynastie werd al decennialang uitgehold; je had een groeiende onderklasse van boeren die ontevreden over hun lot waren; je had het groeiende besef onder delen van de intellectuele elite dat het tot een volledige breuk met de confucianistische erfenis moest komen; en je had de vernedering door buitenlanders, met als hoogtepunt de nederlaag tegen de Britten die uitliep op het Verdrag van Nanjing (1842). Er waren ook revoluties binnen het rijk

geweest, waarvan de Taiping-opstand in 1850-1864 de grootste was, met meer dan zes miljoen doden. Engeland bestuurde Hongkong en centraal Shanghai; de Fransen hadden concessies in Yunan, en in het hele rijk golden lokale wetten niet voor buitenlanders. In 1895 werd de vernedering nog erger toen Japan, China's traditionele rivaal en ondergeschikte, de Qingmarine versloeg en het gezag over Taiwan kreeg. Overal, aan de randen van het rijk, zaten buitenlandse mogendheden te knabbelen.

De definitieve ineenstorting van de Qingdynastie kwam heel plotseling. Een gewapende opstand in 1911 in Wuchang, een stad in Midden-China, groeide uit tot een regelrechte rebellie die de Qingtroepen niet konden onderdrukken. Andere garnizoenen in het hele land kwamen in opstand tegen de Qingopperheren, met steun van de adel en de opkomende middenklassen. De Qing waren geen Han-Chinezen; ze waren leden van de Mantsjoerijse Aisin Goro-clan, die deel uitmaakte van een in etnisch en taalkundig opzicht onderscheiden Jurchenvolk, waarvan het thuisland in het verre noordoosten van China lag. Sinds de vestiging van de Qingdynastie in 1644 hadden ze de gewoonten, de kledij en de taal van de Han-Chinezen overgenomen, maar tegelijkertijd hadden ze zich apart gehouden: trouwen met een Han-Chinees was verboden. De steun voor de Mantsjoerijse opperheren was al decennia aan het afkalven en aan de opstand in Wuchang waren al verscheidene andere opstanden voorafgegaan. Veel van deze pogingen waren georganiseerd door de revolutionaire bond van Sun Yat-sen, die nu, zelfs door de communisten, wordt gezien als de grondlegger van het moderne China. Sun was een van de vele intellectuelen die de hoop hadden opgegeven dat de Qingdynastie ooit tot hervormingen en modernisering in staat zou zijn. Tegen 1900 waren tienduizenden Chinezen voor studie of werk in het buitenland geweest en hun ervaringen in Japan, Europa en Amerika openden hun de ogen voor de waarheid over de tanende macht van China. Sun Yat-sen zelf was in Amerika toen hij de eer-